

การบริหารราชการฝ่ายต่างประเทศของไทยสมัยอาณาจักรไทยเมือง
จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ระบะก่อนตั้งกระทรวงการต่างประเทศ

๑.๑ ข้อความเบื้องต้น

ชาติไทยเป็นชาติที่เก่าแก่ชาติหนึ่ง มีประวัติย้อนหลังไปกว่า ๕,๐๐๐ ปี ได้ตั้งมี
เป็นปักแผ่นอยู่ในบริเวณเชิงทิวเขาใหญ่ใจกลางของประเทศจีน แต่จากการที่ได้มีการสงคราม
ทำให้ไทยต้องอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานหลายครั้งหลายสมัย หลักฐานต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์
ของชาติไทยมีอยู่น้อยมาก ต้องอาศัยหลักฐานจากศิลาจารึกบ้าง จากจดหมายเหตุหรือบันทึกใหญ่
การณบาง ข้อสันนิษฐานจากวรรณกรรมบาง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับสมัยก่อนที่ไทยจะ
สถาปนากรุงสุโขทัย เป็นราชธานีต้องอาศัยบันทึกทางประวัติศาสตร์และการค้นคว้าของต่างประเทศ
เป็นหลักฐานประกอบ จึงพอจะยืนยันให้ทราบความเป็นมาได้ว่า อาณาจักรเริ่มแรกของไทย คือ
อาณาจักรไทยเมืองหรือตามุง^๒ ซึ่งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเหลืองก็ยลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียง ต่อมา
ก็ได้เคลื่อนย้ายลงมาทางใต้เป็นระยะ ๆ โดยรวบรวมตั้งเป็นอาณาจักรไทยขึ้นเรียกว่า อาณาจักร
น่านเจ้า ต่อจากนั้นก็ได้สถาปนาอาณาจักรสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาขึ้น ก่อนที่จะถึงยุคกรุงรัตน
โกสินทร์ หรือยุคปัจจุบันนี้

๑.๒ สมัยอาณาจักรไทยเมือง

อาณาจักรนี้ตามที่นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานกันมีอายุระหว่าง ๕,๐๐๐ ปีที่แล้วมา
จนถึงประมาณพุทธศักราช ๒๐๕ และในตอนหลังของระยะเวลาที่กล่าวนี้ ปรากฏว่าได้แบ่งออก

^๑ การต่างประเทศ, กระทรวง, ประวัติและระบบงานของกระทรวงการต่าง
ประเทศ, (โรงพิมพ์พระจันทร์, พระนคร ๒๕๐๖) หน้า ๓

^๒ อุนมานราชชน, พระยา, เรื่องของชาติไทย (โรงพิมพ์ประสานมิตรการ
พระนคร, ๒๕๐๓) หน้า ๑

เป็น ๓ แคว้น คือ แคว้นตุง อยู่ทางตอนเหนือของลุ่มแม่น้ำเหลือง แคว้นป่าอยู่ในเขตมณฑลเสฉวนของจีนปัจจุบัน กับแคว้นเงี้ยว แคว้นเหล่านี้แยกกันออกจากกันเป็นแคว้นอิสระ เมื่อรวม ๓ แคว้นนี้แล้วทำให้อาณาจักรของไทยในสมัยนั้นมีอาณาเขตกว้างขวางมาก อาณาเขตกว้างใหญ่และค้ำค้ำไต่มีบริเวณตั้งที่กล่าวในตอนต้น ทางด้านตะวันตกจรดดินแดนซีเบค และทางทิศตะวันออกจรดทะเลจีน

ในด้านความสัมพันธ์ด้านต่างประเทศของอาณาจักรไทยสมัยนั้น ปรากฏว่าได้มีการติดต่อและปะทะกับชนชาติอื่น ซึ่งเคลื่อนย้ายมาจากบริเวณตะวันตกเฉียงเหนือของทวีปเอเชีย และจากกลุ่มทะเลสาปแคสเปียน โดยที่ในสมัยนั้นการคมนาคมติดต่อยังไม่สะดวกและก้าวหน้าเท่าในปัจจุบันนี้ ความสัมพันธ์กับต่างประเทศในสมัยนั้นจึงจำกัดขอบเขตอยู่กับดินแดนที่อยู่ใกล้ติดต่อกัน ในยามสงบก็คงจะมีการติดต่อค้าขายและการถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมระหว่างกัน เป็นธรรมดา สำหรับการบริหารราชการฝ่ายต่างประเทศโดยเฉพาะนั้น ไม่ปรากฏหลักฐาน แต่ก็พอจะสันนิษฐานได้ว่า การที่อาณาจักรไทยมีอาณาเขตกว้างใหญ่มากนั้น ก็จะต้องมีระบบการปกครองที่มีระเบียบ ซึ่งรวมถึงราชการฝ่ายต่างประเทศด้วย อย่างน้อยที่สุดก็ส่วนที่เกี่ยวกับการเจรจา การติดต่อในลักษณะสัมพันธ์ไมตรีระหว่างแคว้นไทยด้วยกัน และการไปมาค้าขาย

๑.๓ สมัยอาณาจักรน่านเจ้า^๕

เมื่อจีนรุกรานชิงเอาเมืองหลวงของอาณาจักรไทยเมืองใต้ ไทยจึงต้องตั้งถิ่นฐานที่เมืองหนานไห้ มีหลักฐานปรากฏว่า ก่อนที่ไทยจะอพยพลงมาสถาปนาอาณาจักรน่านเจ้านั้น ไทยได้มาตั้งรกรากอยู่บริเวณมณฑลเสฉวนและมณฑลยูนนานของจีนในปัจจุบันชั่วระยะเวลาหนึ่ง รัชกาล

^๓ การต่างประเทศ, กระทรวง, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕

^๕ อุนมานราชชน, พระยา, กล่าวไว้ในเรื่อง เรื่องของชาติไทย หน้า ๓๑

"...ถ้าจะกะคะเนาอาณาเขตของน่านเจ้าตามที่จีนกล่าวไว้ข้างต้น ก็จะต้องเป็นมณฑลยูนนานเต็มวันทั้งหมด รวมทั้งแคว้นสิบสองปันนาคด้วย ตอนเหนือถึงเสฉวน ตะวันออกถึงดินแดนในมณฑลไกวเจาและกวางซี ตะวันออกจรดตั้งเกี้ยวเข้ามาในแคว้นสิบสองจุไทย ลางที่เลยเข้าไปในแคว้นหลวงพระบางทิศเมืองนุ่ยหวอง..."

ไทยยุคนั้นเรียกกันว่า ไทยอ้ายลาว^๕ มีราชธานีอยู่ที่เมืองเพงาย และในราว พ.ศ. ๔๔๒ พระเจ้าวู่ตี้ของจีน ซึ่งเค็มนับถือลัทธิเต๋า และต่อมาได้หันมาสนใจในพระพุทธศาสนา ได้ดำริที่จะส่งราชทูตเดินทางผ่านอาณาเขตของไทยอ้ายลาวไปศึกษาและสืบเรื่องราวจากอินเดีย และกษัตริย์ไทยซึ่งในขณะนั้นเรียกว่าพ่อขุนไม่ยอมให้ผ่าน จึงทำให้เกิดเรื่องขุ่นข้องหมองใจกันเพิ่มขึ้นจากการสู้รบขับเคี่ยวซึ่งกระทำต่อกันมาอยู่แล้วเป็นประจำ ทำให้มีการรบพุ่งกับจีนอีกเป็นคราว ต่อมาตลอดระยะเวลาหลายร้อยปี

เนื่องจากความวุ่นวายในยุคสามก๊กของจีนระหว่าง พ.ศ. ๗๖๔ - ๗๖๔ ได้ทำให้ไทยเคลื่อนไหวครั้งใหญ่อพยพลงมาทางใต้อีก และตั้งเป็นอาณาจักรบ้านเจ้าขึ้น โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่เมืองหนองแส^๖ จากจดหมายเหตุของจีนเกี่ยวกับความเป็นไปในสมัยนั้นได้บันทึกข้อความที่แสดงว่าไทยในสมัยบ้านเจ้ามีความยิ่งใหญ่และที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือ เรื่องราวการแบ่งส่วนราชการของอาณาจักรบ้านเจ้า ซึ่งแบ่งออกเป็น ๕ หน่วย คือ

(๑) ไม่สอง	-	ทหาร
(๒) จุ่งสอง	-	สามะ โนกรัว
(๓) ฉี่สอง	-	ราชประเพณี
(๔) ปัดสอง	-	ยุติธรรม
(๕) ฮินสอง	-	มหาดไทย
(๖) ฮิดสอง	-	โยธา
(๗) มานสอง	-	คลัง
(๘) ยันสอง	-	ต่างประเทศ
(๙) หว่อสอง	-	พาณิชย์ ^๗

^๕ อนุমানราชชน, พระยา, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒

^๖ มุนินทรานุกัตต์, พระครู, ชาติไทยและตำนานเมืองสุวรรณโลก, (โรงพิมพ์วัฒนาพานิช ถนนบำรุงเมือง พระนคร, ๒๔๙๓) หน้า ๖

^๗ อนุমানราชชน, พระยา, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒

นอกจากหน่วยราชการ "ยี่สิบสอง" ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับต่างประเทศโดยตรงแล้ว
เชื่อว่าหน่วยราชการอีก ๒ หน่วย คือ "มานสอง" และ "ห่วยสอง" คงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการ
ติดต่อกับประเทศใกล้เคียงด้วยในเรื่องการค้าขายและการเก็บภาษีหรือค่าธรรมเนียม

ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในสมัยอาณาจักรน่านเจ้าที่มีการติดต่อกับและสู้รบสลับกันไป
เป็นประจำได้แก่จีน ซึ่งอยู่ทางเหนือ ส่วนทางตะวันตกซึ่งได้แก่ธิเบตนั้น ปรากฏว่ามีการติดต่อกัน
ในด้านกาแลกเปลี่ยนทางการทูต การค้า และมีการปะทะกันบ้างเป็นครั้งคราว งานค้าขาย
ต่างประเทศเท่า ๆ ในสมัยนั้นมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าได้มีการส่งราชทูตติดต่อไปมากับจีน
และธิเบตเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีและเพื่อเจรจาในกิจการเฉพาะเรื่อง ทั้งได้มีการทำสนธิสัญญา
ทางไมตรีระหว่างกันด้วย เช่น สนธิสัญญาซึ่งได้ทำกับจีนใน พ.ศ. ๑๑๙๓, พ.ศ. ๑๒๔๘, พ.ศ.
๑๓๓๐ และสนธิสัญญาซึ่งทำกับธิเบตใน พ.ศ. ๑๒๙๓ เป็นต้น ในบางครั้งสนธิสัญญาที่กระทำกัน
มีลักษณะ เป็นสนธิสัญญาทางไมตรีและพันธไมตรี เช่น สนธิสัญญาที่ทำกับจีนใน พ.ศ. ๑๓๖๓ ก่อนที่
ไทยจะทำศึกครั้งใหญ่กับธิเบต สำหรับจีนนั้นในยามสงบก็มีสัมพันธไมตรีที่ติดต่อกัน นอกจากจะมีถว
สัมพันธ์ระหว่างกันในระดับของประเทศแล้ว เป็นที่ทราบกันว่าได้มีการติดต่อสัมพันธ์ในระดับของ
กษัตริย์หรือราชวงศ์โดยตรงด้วย เช่น ได้มีการเสกสมรสระหว่างเจ้าชายราชวงศ์ของไทยกับ
เจ้าหญิงราชวงศ์จีน และการลงเจ้าเชื้อพระวงศ์ไทยไปปฏิบัติราชการในประเทศจีน การแลกเปลี่ยน
ให้ของขวัญซึ่งกันและกัน เป็นต้น

๑.๔ สมัยอาณาจักรสุโขทัย

อาณาจักรน่านเจ้าซึ่งตั้งขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. ๑๑๐๐ ก็คงพ่ายแพ้และสูญเสียดินแดนไป

อายุของอาณาจักรสุโขทัย มีหนังสือต่าง ๆ ว่าไว้ต่างกัน ดังนี้คือ

(๑) วัฒนธรรมสุโขทัยของหลวงวิจิตรวาทการว่า รัชกาลที่ ๑ พ่อขุนศรีอินทรา
ทิตย์เริ่มเป็นพระมหากษัตริย์เมื่อ พ.ศ. ๑๔๑๑ พอดี พ.ศ. ๑๘๒๑ สุโขทัยแตกดับ (๔๑๐ ปี)

(๒) หลวงรัตนรักษาเขียนเรื่อง สภาจังหวัดสุโขทัยลงในหนังสือนครสุโขทัย
สุโขทัยเป็นราชธานี เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖ ถึง ๑๘๒๑ ก็หมดอิสรภาพ (๔๕๕ ปี)

(๓) คำานานไทยว่า ๑๖๔ ปี คือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๕๗ - ๑๘๒๑

(๔) จดหมายอิสรภาพว่า ๒๐๐ ปี คือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๗๒๑ - ๑๘๒๑

(๕) หนังสือนักการทูตไทย รวบรวมและเรียบเรียงโดย นายสละ ศิวรักษ์
กล่าววว่า อยระหว่าง ๑๔๑๑ - ๑๘๗๑ (๔๖๐ ปี)

หรือทวงคืนใจของเข้ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๗๗ ทำให้ไทยต้องละทิ้งน่านเจ้าอย่างสิ้นเชิง และ
 ใดแตกแยกเคลื่อนย้ายลงมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิเป็นหลายสาย และไทยกลุ่มหนึ่งได้มาตั้งอาณาจักร
 ไทยขึ้นใหม่ โดยมีกรุงสุโขทัย เป็นราชธานี ในราว พ.ศ. ๑๘๐๐ สถานะของชนชาติไทย
 ในตอนปลายของสมัยอาณาจักรน่านเจ้ามาจนถึงสมัยต้นของอาณาจักรสุโขทัย เป็นระยะของความ
 ปั่นป่วน คือ กองทหารสู้รบเพื่อรักษาความเป็นชาติ รวบรวมกำลังเพื่อตั้งถิ่นฐานและจับเกี่ยว
 กับมอญและละว้าซึ่งใช้อิทธิพลคลุมอยู่เหนือดินแดนส่วนนั้น

ประเทศไทยสมัยกรุงสุโขทัยไ้รุ่งเรืองถึงขีดสุดในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งขึ้น
 ครองราชย์เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๒๑ ในสมัยนี้อาณาเขตของไทยขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ทิศใ
 จกเมืองแพร่ น่าน เชียงม่วน เชียงคำ ตลอดฝั่งแม่น้ำโขงถึงเมืองหลวงพระบาง ทิศใ้จดเมือง
 กงที ไ้ดักำแหงเพชร นครสวรรค์ แพรกศรีราชา (สรรรคนบุรี) สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี
 นครศรีธรรมราช ยะโฮ ตลอดแหลมมะลายู ทิศตะวันออกจดเมืองสระหลวง (พิิจิตร) ลองแก
 (พิษณุโลก) หล่มสักดี เวียงจันทร์ เวียงคำ ตลอดฝั่งแม่น้ำโขง ทิศตะวันตกจดเมืองจอด (สอ
 ตาก เชียงตราน (แครงอัตจัน) และหงสาวดี

การปกครองของไทยในสมัยกรุงสุโขทัยนี้เป็นแบบพ่อปกครองลูก รูปการปกครองแ
 ลักษณ์ะเมืองออกเป็นชั้น ๆ คือ ราชธานี เมืองลูกหลวงหรือเมืองค่าน เมืองขึ้นหรือเมืองนอก
 เมืองหัวพระยามหานครถึงเมืองประเทศราช ส่วนการแบ่งส่วนราชการ ไม่มีหลักฐานปรากฏชัด
 ได้มีการแบ่งหน่วยราชการออกเป็นฝ่าย ๆ อย่างในสมัยน่านเจ้า สันนิษฐานว่ากิจการฝ่ายต่างเ

๔ มุนินทรานุกัตต์, พระครู, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐

๑๐ สุโขทัยเดิมเป็นเมืองขึ้นของขอม มีราชธานีเจ้าผู้ปกครองอยู่ที่เมืองละโว้
 (ลพบุรี) ต่อมาขุนนางกลางหัว เจ้าเมืองบางบาง กับขุนผาเมือง เจ้าเมืองภาค ซึ่งขึ้นแก่ขอม
 สุโขทัย ได้ร่วมกันต่อสู้กับขอมเพื่อกู้สิทธภาพจนชนะ เมืองสุโขทัยไว้ในอำนาจ จึงได้ขึ้นครองราช
 สมบัติเป็นกษัตริย์ ทรงนามว่า ขุนศรีอินทราทิตย์

(มุนินทรานุกัตต์, พระครู, ชาติไทยและตำนานเมืองลวทรกโลก, โรงพิมพ์วัฒนาพานิช
 ถนนบำรุงเมือง, พระนคร, ๒๔๘๑ หน้า ๑๘)

เทศในสมัยนั้นคำเป็นโยกษัตริย์โดยตรง โดยมีข้าราชการ เป็นผู้ช่วยปฏิบัติงานตามแต่จะทรง
แต่งตั้งหรือมอบหมายเป็นกรณี ๆ ไป

การติดต่อกับต่างประเทศในสมัยกรุงสุโขทัย ปรากฏว่าได้มีการติดต่อตั้งในค่านับ
พันธไมตรี และค้าขายกับต่างประเทศหลายประเทศ นอกจากการติดต่อกับประเทศใกล้เคียง
ซึ่งเป็นชนชาติไทยด้วยกัน เช่น อาณาจักรลานนาสมัยพญาเม็งราย เขตแคว้นตะเยาสมัยพญา
เมือง และบรรดาอาณาจักรที่เป็นประเทศราช เช่น มอญในสมัยพระเจ้าฟ้ารั่วหรือมะกะโทแล้ว
ยังมีการติดต่อทางการทูตกับจีน ทำสัมพันธไมตรีกับลังกา อันเป็นที่มาแห่งนิยายพุทธกาลนาฬาย
นินยานหรือเดรวาท โดยผ่านทางนครศรีธรรมราช และมีการค้าขายกับชวา จีนเตียบ เปอร์เซีย
และญี่ปุ่น

ในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศจีน เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๖๔ พระเจ้าหงวนซีโจ้วองค์ได้
สั่งให้ห่อจิวจี จูบนางกวนกุนโหว^{๑๒} เป็นราชทูตเข้ามาหาพมามาเพื่อเป็นไมตรีกับไทย และต่อมา
ในปี พ.ศ. ๑๘๗๖ พระเจ้าหงวนซีโจ้วองค์จึงให้ราชทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับ
พมามาร่วมกำหนด ไทยกับจีนจึงได้เป็นไมตรีกันแค่นั้นมา พระองค์ได้เสด็จไปประเทศจีน ๒ ครั้ง
คือ ใน พ.ศ. ๑๘๗๗ และ ๑๘๘๓ ได้นำช่างจีนมาปั้นถ้วยชามดินชั้นที่สวรรคโลกด้วย

สำหรับการค้ากับต่างประเทศสมัยนั้น เชื่อกันว่าส่วนใหญ่กระทำโดยผ่านทางเจ้าหน้า
ฝ่ายการคลังของกษัตริย์ สินค้าที่ส่งไปขายยังต่างประเทศมีเครื่องชามสังคโลก ซึ่งไทยมีโรงงาน
ผลิตที่สวรรคโลกตั้งแล้ว พระพุทธรูปหล่อและปั้น ซึ่งมีมือของชาวไทยเป็นที่นิยมมาแล้วทั้ง
สมัยนางเจ้า ผลิตผลทางเกษตรและผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เช่น เกลือสินเธาว์ ตะกั่ว คีบูก และงาช้าง
 เป็นต้น

๑.๕ สมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ระยะก่อนตั้งกระทรวงการต่าง
ประเทศ

เมื่อกรุงศรีอยุธยาได้รับการสถาปนาเป็นราชธานีไทย ในปี พ.ศ. ๑๘๘๓ ทอนระ
กัน ๆ ของสมัยนี้ประเทศไทยต้องทำสงครามเพื่ออธิปไตยและขยายอาณาเขตเกือบทุกรัชกาลอยู่

^{๑๑} การต่างประเทศ, กระทรวง, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘

^{๑๒} ทิพย์โกษา, พระยา, "ตำนานกระทรวงการต่างประเทศ" สราภรณ์.

ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ระลึก ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๐, หน้า ๓๘

เช่น กัมเขมร มอญ พม่า และญวน เป็นต้น แต่ถึงแม้จะเผชิญกับการสงคราม พระมหากษัตริย์
 ซึ่งทรงมีพระราชกรณียกิจเพิ่มขึ้นจำต้องปรับปรุงระบบการบริหารราชการแผ่นดิน โดยการกระ
 อำนาจหน้าที่ออกไป การปรับปรุงครั้งแรกมีในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่ทอง (พ.ศ. ๑๔๕๓ - ๑๔๗๖)
 กษัตริย์องค์แรกของสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยได้ทรงจัดให้การบริหารราชการแผ่นดินส่วนกลางแ
 ออกเป็น ๔ ส่วน เรียกว่า "จตุสดมภ์" อันได้แก่ เวียง วัง คลัง นา โดยมีผู้บังคับบัญชาเป็น
 "ขุน" จนกระทั่งเมื่อกรุงศรีอยุธยาขยายอาณาเขตกว้างขวางและสถาปนาเป็นหลักรับคองแล้ว
 ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๘๕๑ - ๒๐๑๑) พระองค์ได้ทรงแก้ไขระบบจตุสดมภ์
 ใหม่ ให้แต่ละฝ่ายมีฐานะเป็นกรม หัวหน้ากรมเรียกว่า เสนาบดี กรมทั้งสี่มีชื่อว่า นครบาล (เม
 ขรรมาชิกภพ (วัง) โภชาธิบดี (คลัง) และเกษตรราชิกการ (นา) ทั้งได้ทรงวางหลักการบริหาร
 ราชการแผ่นดินโดยรวมอำนาจการปกครองให้อยู่กับส่วนกลาง แยกราชการออกเป็นฝ่ายทหารกับ
 ฝ่ายพลเรือน ฝ่ายทหารอยู่ในความรับผิดชอบของสมุหนายก และฝ่ายพลเรือนอยู่ในความรับผิดชอบ
 ของสมุหนายก สำหรับราชการต่างประเทศโดยรวมอยู่ในหน้าที่บังคับบัญชาของ เสนาบดีที่พระ
 โดยกิจการค้า ประเทศในสมัยนี้เริ่มมาจากการรับรองคนต่างประเทศที่เข้ามาทำการค้าขายในประ
 เทศ เนื่องจากเจ้าพระยาพระคลังเป็นผู้จัดตั้งสำเภาหาสินค้าออกไปขายกับต่างประเทศ แล้ว
 สินค้าจากต่างประเทศเข้ามาจำหน่ายในประเทศ ดังนั้นเจ้าพระยาพระคลังจึงเป็นผู้ที่กว้างขวาง
 ในหมู่ต่างประเทศ เมื่อมีสำเภาต่างประเทศหรือคนต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทย จึงโปรด
 เกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระคลังเป็นผู้รับรอง จึงได้มีพนักงานเจ้าท่าขึ้นสำหรับรับรองคนต่างประ
 ษัตริย์อยู่ในสังกัดกรมพระคลัง และเมื่อพนักงานเจ้าท่าได้มีภาระมากขึ้นเป็นลำดับ จนในที่สุดต้องจัด
 เป็นกรมอีกกรมหนึ่ง คือ กรมท่า อยู่ใต้บังคับบัญชาของ เสนาบดีที่พระคลัง คือ เจ้าพระยาพระคลัง

๑๓ ประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๐๕, จัดทำโดยคณะกรรมการจัดทำรายงานประจำปี
 ของประเทศ (โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, พระนคร, ๒๕๐๕) หน้า ๔๘

๑๔ สารนิเทศ, กรม, "กระทรวงการต่างประเทศในอดีตและปัจจุบัน",
 ๑๓ ฉบับที่ระลึก ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖ หน้า ๔๑

๑๕ ทิพย์โกษา, พระยา, "ตำนานกระทรวงการต่างประเทศ" ๑๕
 ปีที่ ๑๕ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๔ หน้า ๒๒

ขึ้นเอง กรมท่านนอกจากจะมีหน้าที่บริหารซึ่งโดยต่างประเทศแล้ว ยังมีหน้าที่ว่าการหัว เมืองชายทะเล และดูแลการท่าของประเทศไทย ซึ่งขายสินค้าตัดต่อกับพ่อค้าชาวต่างประเทศ เก็บจังกอบสินค้านั้นด้วย และว่าคดีเกี่ยวกับกรณีพิพาทของพ่อค้าชาติต่าง ๆ ที่มาค้าขายด้วย กรมท่านได้แบ่งหน้าที่ราชการ ออกเป็น ๒ กรม คือ กรมท่ากลาง พอจะสันนิษฐานได้ว่ามีหน้าที่เป็นผู้อำนวยการ เหนือกรมอื่น ๆ อีก ๕ กรม คือ กรมท่าขวา กรมท่าซ้าย กรมคลังป่าจาก กรมคลังราชการ และกรมอาสาใหม่ ชาวและซ้าย ^{๑๖} ส่วนในตำแหน่งที่เกี่ยวกับการต่างประเทศ มีกรม ๒ กรม ท่าน้ำที่คือ กรมท่าซ้าย และกรมท่าขวา และอยู่ภายใต้การอำนวยการของกรมท่ากลาง

ส่วนขุนนางตำแหน่งในกรมท่านั้น ปรากฏตามความในกฎหมายเดิม ๑ ฉบับที่หมอมาร์ เดย์พิมพ์ มีตำแหน่งต่าง ๆ ดังนี้คือ

(๑) กรมท่ากลาง

๑. ออกญาศรีธรรมราช เคะชะชาติอำมาตยาธิบดีพิพิธรัตนราช โภษาธิบดี อภัยพิริบะนรากรมพาดู เป็นนามที่เรียก เสนาบดี
๒. พระยาพิพัฒน์โภษา เป็นขุนนางในตำแหน่ง ปลัดทูลฉลอง
๓. ขุนพิณิจจัย เป็นขุนนางในตำแหน่ง ปลัดนั่งศาล
๔. ขุนรักษาสมบัติจำบำเรอ เป็นขุนนางในตำแหน่ง สักหลังฎีกาให้จ่าย
๕. ขุนราชอากรขอนิจราจการ เป็นขุนนางในตำแหน่ง บัญชีกลาง
๖. ขุนเทพราช เป็นขุนนางในตำแหน่ง สมุหนากร
๗. ขุนยี่สารทรัพย์ากร เป็นขุนนางในตำแหน่ง สมุหนายูชี
๘. ขุนจันรัตน์ เป็นขุนนางในตำแหน่งที่แจกเบี้ยหวัดให้แก่กระทรวงคลัง
๙. ขุนแก้วอาวุธิตี เป็นทนายโภษา
๑๐. ขุนอักษร ใต้ตำแหน่งเสมียนตรา ^{๑๗}

(๒) กรมท่าขวา

๑. พระยาจุฬาราชมนตรี เป็นตำแหน่ง เจ้ากรม
๒. ขุนราชเศรษฐี เป็นตำแหน่ง ปลัดกรม ท่าน้ำที่เกี่ยวกับการติดต่อกับ แขกชะวา มะลายุ อังกฤษ

- อังกฤษ ยวน ฝรั่งเศส
๓. หลวงราชนนตรี เป็นตำแหน่งเจ้าท่า ทำหน้าที่เกี่ยวกับแขกประเทศ
 ๔. ขุนทิพวาที หรือขุนเทพวาที ล่ามอังกฤษ
 ๕. หลวงมณฑลเกษ เป็นตำแหน่ง เจ้าท่า ทำหน้าที่เกี่ยวกับพราหมณ์ ^{๑๘}

(๓) กรมทนาย

๑. หลวงโชฎิกราชเศรษฐี เป็นตำแหน่ง เจ้ากรม
๒. หลวงเทพภักดี เป็นตำแหน่ง เจ้าท่า ทำหน้าที่เกี่ยวกับฮอลันดา
๓. ขุนทองชื่อ หรือขุนทองสมุท เป็นล่ามจีน
๔. ขุนรวรวาที เป็นล่ามฝรั่งเศส
๕. ขุนราชวาระดี หรือขุนรักษาสุมุท เป็นล่ามติดต่อกับกัปตันเรือ
๖. ขุนวิสุตรสาคร เป็นตามแปลนายล่ามปากน้ำ ^{๑๙}

(๔) กรมคลังป่าจาก

๑. หลวงศรีคงยศ เป็นตำแหน่ง เจ้ากรม
๒. ขุนพิทักษ์นาวา เป็น ปลัดกรม ^{๒๐}

(๕) กรมคลังราชการ

๑. พระยาราชสัมภารากร เป็นตำแหน่ง เจ้ากรม
๒. หลวงอินทรโยธา เป็นปลัดกรม ^{๒๑}

(๖) กรมอาสาใหม่

๑. หลวงพิทักษ์โยธา เป็นเจ้ากรมขวา
๒. หลวงนภเรืองเดช เป็นเจ้ากรมซ้าย ^{๒๒}

อย่างไรก็ดี บรรดาชื่อขุนนางเหล่านี้จะมีมาแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถหรือไม่ ไม่อาจทราบได้ เพราะกฎหมายชื่อขุนนางดังกล่าวคัดลอกมาจากกฎหมายที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้ชำระเรียบเรียงขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๗ โดยเก็บเอาหนังสือ

กฎหมายกรุงศรีอยุธยาตามที่หาได้รวบรวมแก้ไขเพิ่มเติม และคัดลอกให้เหมาะสมแก่
กาลสมัย^{๒๓}

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ระยะก่อนตั้งศาลว่าการต่างประเทศ
ประเทศไทยได้มีความสัมพันธ์กับต่างประเทศมากขึ้นกว่าระยะตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยขึ้นไปมาก นอกจาก
จากติดต่อทางสัมพันธ์ไมตรีและทางการค้ากับประเทศในเอเชีย คือ จีน ฮวา อินเดีย ลังกา แด
เปอร์เซียแล้ว ยังมีการติดต่อกับประเทศตะวันตก ซึ่งการติดต่อกับประเทศตะวันตกนั้น ถือว่าเป็น
การเปิดกิจการใหม่ของการทูตและการต่างประเทศของไทย เพราะก่อนหน้านี้มีแต่การติดต่อกับ
ประเทศใกล้เคียง การติดต่อกับประเทศตะวันตกในระยะนี้ที่สำคัญคือ การติดต่อกับประเทศต่อไปนี้
คือ ปอร์ตุเกส ได้ส่งทูตเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๐๕๔ ในรัชสมัยของ
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๓๔ ถึง พ.ศ. ๒๐๗๒)^{๒๔} การติด
ต่อกับประเทศเสปญซึ่งเริ่มใน พ.ศ. ๒๑๔๑^{๒๕} การติดต่อกับเนเธอร์แลนด์เริ่มใน พ.ศ. ๒๑๕๑^{๒๖}
การติดต่อกับประเทศอังกฤษเริ่มมาแต่ พ.ศ. ๒๑๕๔^{๒๗} การติดต่อกับฝรั่งเศสในสมัยพระนารายณ์
ซึ่งเริ่มเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๕^{๒๘} และการติดต่อกับสหรัฐอเมริกาซึ่งเริ่มในสมัยของพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๑ แต่เริ่มมีความสัมพันธ์ทางการทูต ในปี พ.ศ. ๒๓๗๖^{๒๙}
ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น ดังนั้นสมัยนี้จึงมีการตั้งขุแทนเพื่อเจรจา
ทางการค้าและทางการทูตระหว่างกันอยู่เสมอ แต่อย่างไรก็ดีการแต่งตั้งทูตไปเจริญ

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๔

^{๒๔} สละ ศิวรักษ์ (รวบรวมและเรียบเรียง) นักการทูตไทย (ทางหุ่นส่วน
จำกัดสิทธิพร, วงเวียนมัทกะสัน, พระนคร, ๒๕๐๕) หน้า ๑๓

^{๒๕} - ^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕

^{๒๙} วิเชษฐ สุทธยาคม, "ประวัติความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา"

สารานุกรม ปีที่ ๑๐ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๓ หน้า ๑๑๔

ทางไมตรีในสมัยดังกล่าวนี้สำหรับประเทศไทยยังมีได้แต่งตั้งทูตไปต่างประเทศเป็นการประจำ เพียงแต่เมื่อประเทศใดส่งทูตมาเจริญทางไมตรี พระมหากษัตริย์ก็ทรงแต่งตั้งทูตไปเจริญพระราชไมตรีตอบ เมื่อเห็นว่าเป็นการสมควร เมื่อทูตปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัติแล้วก็กลับประเทศ เพราะมิได้มีสถานทูตประจำอยู่ในต่างประเทศดังเช่นปัจจุบันนี้ ดังตัวอย่างเช่น ใน พ.ศ. ๒๑๕๑ เมื่อพระเจ้ามอริสแห่งราชวงศ์ออร์เลอ็องเนซเซอร์แลนค์ได้ส่งราชทูตเข้ามาเพื่อขอทำสัญญาทางไมตรีและการค้า พระเอกราชรถก็ได้ทรงแต่งตั้งราชทูตออกไปเจริญพระราชไมตรีตอบ ในปี พ.ศ. ๒๑๕๒^{๓๐} ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ก็เช่นเดียวกัน คือในปี พ.ศ. ๒๒๑๖ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ทรงแต่งตั้งให้บาทหลวงเฮลิโอ โปลิส เป็นราชทูตเชิญพระราชสาส์นคุ้มครองราษฎรและการค้าทั้งสมณสารของสันตปาปามาถวายสมเด็จพระนารายณ์ สมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงแต่งตั้งราชทูตตอบไปในปี พ.ศ. ๒๒๒๓ การติดต่อกับไมตรีเป็นไปในทำนองนี้ตลอดมา จนถึงปี พ.ศ. ๒๓๖๓ ในสมัยพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กษัตริย์ปรัสเซียจึงได้แต่งตั้งราชทูตคือพระราชสาส์นมาขอทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีและขอตั้ง นายคาร์โลส มานูเอล ซิลเวอิรา เป็นกงสุลใหญ่ ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ประเทศไทยได้ยอมให้คนต่างชาติในระดับกงสุลมาประจำอยู่ในประเทศไทย ต่อมาอังกฤษก็ได้ขอตั้งกงสุลประจำประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๓๘๓ ในปลายรัชสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และสหรัฐอเมริกาขอตั้งกงสุลประจำ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๘^{๓๒} และประเทศอื่นก็จะขอเข้ามาตั้งกงสุลประจำตามลำดับ เช่น ฝรั่งเศส เดนมาร์ก เนเธอร์แลนด์ เยอรมัน สวีเดน นอร์เวย์ เบลเยียม อิตาลี ออสเตรเลีย ฮังการี สเปน ญี่ปุ่น และโซเวียต เป็นต้น แต่การแต่งตั้งทูตไปประจำระหว่างกันยังไม่ปรากฏในสมัยนี้

๑.๖ สรุป

ความเป็นมาของการบริหารราชการฝ่ายต่างประเทศตั้งแต่สมัยอาณาจักรไทยเมื่อจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ระยะก่อนตั้งกระทรวงการต่างประเทศนั้น กล่าวได้ว่า เนื่องจากใน

^{๓๐} สละ สีวรักษ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔

^{๓๑} การต่างประเทศ, กระทรวง, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖

^{๓๒} วิเศษ สุทธชาคม, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕

สมัยอาณาจักรไทยเมือง ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องนี้ จึงเพียงแต่สันนิษฐานว่า อาณาจักรไทยสมัยนั้นคงจะต้องมีการปกครองที่มีระบียบ ซึ่งรวมถึงราชการฝ่ายต่างประเทศด้วย เพราะอาณาจักรไทยเป็นอาณาจักรใหญ่และมีอาณาเขตกว้างขวาง ต่อมาในสมัยอาณาจักรน่านเจ้า ความปรากฏหลักฐานจากจดหมายเหตุนองจีนกล่าวว่าไทยมีหน่วยราชการเกี่ยวกับต่างประเทศ เรียกว่า "ยันสอง" แต่สมัยกรุงสุโขทัยไม่มีหลักฐานปรากฏชัดว่าได้มีการแบ่งหน่วยราชการออกเป็นฝ่าย ๆ อย่างในสมัยอาณาจักรน่านเจ้า สันนิษฐานว่ากิจการฝ่ายต่างประเทศในสมัยนั้นทำโดยกษัตริย์โดยตรง โดยมีข้าราชการ เป็นผู้ช่วยปฏิบัติงานตามแต่ละทรงแต่งตั้งหรือมอบหมายไป และในสมัยดังกล่าวนี้การคมนาคมติดต่อยังไม่สะดวกก้าวหน้า ความสัมพันธ์กับต่างประเทศสมัยนั้นจึงจำกัดขอบเขตอยู่กับดินแดนที่อยู่ใกล้ติดต่อกัน ซึ่งในยามสงบก็คงจะมีการติดต่อกันด้วย และถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมระหว่างกัน

เมื่อถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ได้ทรงวางหลักการปกครองที่มีระบียบ โดยรวมการปกครองทุกฝ่ายให้ขึ้นอยู่กับส่วนกลาง คือ พระมหากษัตริย์ แยกราชการออกเป็นฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือน และในฝ่ายพลเรือนจัดปกครองโดยระบบจุดศูนย์กลางเป็นกรม คือ กรมเวียง กรมวัง กรมคลัง และกรมนา ดังกล่าวข้างต้นแล้ว และหน้าที่ราชการต่างประเทศก็รวมอยู่ในหน้าที่บังคับบัญชาของเสนาบดีพระคลัง ซึ่งได้แก่เจ้าพระยาพระคลัง ตลอดจนมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า ในทางการติดต่อกับต่างประเทศนั้น พระมหากษัตริย์ก็ทรงจัดส่งสินค้าไปขายยังต่างประเทศด้วยพระองค์เองบ้าง เอกชนเป็นผู้ดำเนินการค้าขายเองบ้าง จึงทำให้เรื่องการค้าขายกับต่างประเทศตกอยู่กับตำแหน่งโกษาธิบดีหรือเจ้าพระยาพระคลัง สินค้าที่ชาวต่างประเทศนำเข้ามาขายในประเทศไทยโดยปกติจะต้องเสนอให้พระมหากษัตริย์ทรงพิจารณาเห็นว่าสมควรจะรับซื้อไว้หรือไม่ ถ้าเป็นสิ่งที่ทางการตั้งกรมคลังก็เป็นผู้รับซื้อไว้สำหรับพระคลัง ถ้าทางการไม่ต้องการแล้วจึงขายให้เอกชนได้ หน้าที่อื่นอีกด้านหนึ่งของตำแหน่งโกษาธิบดีนอกเหนือจากการคลัง โดยตรงกับการค้ากับต่างประเทศก็ได้แก่การค้า เพราะการค้ากับต่างประเทศส่วนใหญ่กระทำโดยทางเรือ และเมื่องานติดต่อกับต่างประเทศดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น จึงได้มีหน่วยราชการฝ่ายการค้าทำดำเนินการเรื่องนี้เรียกว่า กรมท่า แต่ก็ยังรวมอยู่กับกรมคลังภายใต้การบังคับบัญชาของเจ้าพระยาพระคลัง

ในการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศนั้น เพื่อความสะดวกในการนำสินค้าออกไป หรือขายหรือซื้อสินค้ากลับเข้ามา ได้มีการถือหนังสือขอความสะดวกระหว่างกัน มีพระราชสาส์นระหว่างกษัตริย์ถึงกษัตริย์บ้าง ระหว่างเสนาบดีกับเสนาบดีบ้าง ภาษาที่ใช้ในการติดต่อก่อนนั้น ถ้าจากฝ่ายไทยก็ใช้ภาษาไทย และที่มาจากประเทศอื่นก็ใช้ภาษาของตน ฝ่ายที่เป็นผู้รับจะต้องหาผู้ที่มีความรู้ในภาษานั้น ๆ แปลอีกครั้งหนึ่ง ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ การติดต่อกันก็มีการพาส่งหนังสือติดต่อกันเป็นภาษาไทย และแนบคำแปลเป็นภาษาจีนไปด้วยเพื่อความสะดวกทางฝ่ายผู้รับ

ในชั้นแรกเจ้าพระยาพระคลังและพนักงานเจ้าท่ารับรองชาวต่างประเทศซึ่งเป็นพ่อค้าที่เข้ามาค้าขายเท่านั้น แต่ต่อมาเมื่อมีกษัตริย์ต่างประเทศตรงแต่งตั้งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับไทย เจ้าพระยาพระคลังจึงต้องมีหน้าที่รับรองราชทูตอื่นอีกด้วย การรับรองราชทูตต้องจัดเป็นการใหญ่ให้เหมาะสมกับเกียรติยศของราชทูต ผู้ซึ่งเป็นผู้แทนของพระมหากษัตริย์ อยู่เช่นเดียวกับพระราชสาส์นเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งมีศักดิ์กับการรับรองพ่อค้าที่เคยกระทำมาแต่ก่อน

เมื่อประเทศต่าง ๆ แต่งตั้งราชทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีมีเครื่องบรรณาการเข้ามาถวาย ฝ่ายไทยก็แต่งตั้งทูตออกไปเจริญทางพระราชไมตรีตอบแทน หน้าที่นี้ตกอยู่กับเจ้าพระยาพระคลัง ซึ่งต้องเป็นผู้จัดเตรียมพระราชสาส์น เครื่องราชบรรณาการ และจัดเรือขบวนทูตไปให้เรียบร้อย และราชทูตต่างประเทศที่เข้ามาบ้างท่านเข้ามาเพื่อเจริญทางพระราชไมตรี มีราชบรรณาการมาถวายโดยเฉพาะ เจ้าพระยาพระคลังเป็นแต่เพียงผู้รับรอง แต่ก็มีมากที่เขามารองขอสิทธิต่าง ๆ เช่น ขอลดค่าปากเรือ และขอมิให้ตีการค้าขายกับคนไทยโดยเสรี รวมทั้งขอเผยแพร่ศาสนาพร้อมกันไปด้วย ซึ่งเจ้าพระยาพระคลังก็ต้องรับภาระ เป็นผู้เจรจาเหล่านี้อีก ตลอดจนการทาสันนิษฐานระหว่างกัน หน้าที่เจ้าพระยาพระคลังจึงได้ยุ่งยากขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีตำแหน่งผู้ช่วยอื่นในกรมท่าอีกตำแหน่งหนึ่ง ได้แก่ พระยาพิพัฒน์โกษา ซึ่งเป็นบรรดาศักดิ์ประจำตำแหน่ง ดังเช่นตำแหน่งของเจ้าพระยาพระคลังเหมือนกัน

อนึ่งในการติดต่อกับชาติตะวันตกในสมัยดังกล่าวต้องใช้ล่าม เพราะเกือบจะยังไม่มีคนไทยที่รู้ภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศสได้คือพอ ในกรมท่าจึงมีตำแหน่งล่ามฝรั่ง เช่น ขุนทิพยวาที ล่าม

อังกฤษ และขุนวรวาที ล่ามฝรั่งเศส เป็นต้น ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์นั้น การติดต่อกันใช้
 ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางบ้าง โดยอาศัยพระยาวิชาเยนทร์ และใช้ภาษาฝรั่งเศสบ้างโดยอาศัย
 ชาคหลวงฝรั่งเศสที่เรียนรู้ภาษาไทย สำหรับในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มักใช้ภาษาปอร์ตุเกส
 เป็นภาษากลาง โดยอาศัยล่ามเชื้อสายปอร์ตุเกสที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัย
 กรุงศรีอยุธยา ในสนธิสัญญาระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาซึ่งเจ้าพระยาพระคลัง เป็นผู้ลงนามฝ่าย
 ไทย และเอ็ดมัน โรเบิร์ต เป็นผู้ลงนามฝ่ายสหรัฐอเมริกา ใน พ.ศ. ๒๓๙๘ ก็ได้ทำขึ้นเป็น
 ๔ ภาษา คือ ภาษาไทย ปอร์ตุเกส จีน และอังกฤษ ส่วนการติดต่อกันและเจรจากับอังกฤษในสมัย
 กรุงรัตนโกสินทร์ปรากฏตามบันทึกของครอฟอร์ดว่า ได้ใช้ภาษามลายูเป็นภาษากลางโดยให้ล่าม
 มลายูที่เข้ามาช่วยพูดเป็นภาษามลายู แล้วจะมีล่ามแปลเป็นภาษาไทยเรียกคือเจ้าพระยาพระคลัง
 อีกคนหนึ่ง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๑ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพวกมิชชัน-
 นารีอเมริกันเข้ามาตั้งในกรุงเทพฯ จึงได้เริ่มมีการสนทนาระหว่างกันโดยตรงตามพระบรม-
 วงศานุวงศ์ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เพราะเห็นว่า เป็นภาษาที่ใช้กันกว้างขวางในการติดต่อกับ
 ต่างประเทศ

ต่างประเทศได้เริ่มแต่งตั้งกงสุลมาประจำอยู่ในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาท-
 สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่การแต่งตั้งคณะทูตประจำซึ่งกันและกันยังไม่ปรากฏ ปรากฏแต่
 เสียงการแต่งตั้งราชทูตเพื่อเจริญทางพระราชไมตรีและเรื่องค้าขายตลอดจนเรื่องอื่น เมื่อเจรจา
 เสร็จแล้วก็กลับประเทศ

การบริหารราชการฝ่ายต่างประเทศในระยะดังกล่าวนี้ ถึงแม้ว่าจะได้มีการตั้ง
 หน่วยงานบริหารราชการฝ่ายต่างประเทศแล้วก็ตาม แต่ยังมีได้มีกฎหมายหรือระเบียบแบบแผน
 ในการจัดองค์การในหน่วยงานนั้นเป็นการถาวร แต่เป็นไปตามพระราชวินิจฉัยของพระมหากษัตริย์
 ความแท้ที่จะทรงเห็น เหมาะสมแก่การติดต่อกับต่างประเทศ และการบริหารราชการต่างประเทศ
 ขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์โดยตรง การตัดสินใจในนโยบายต่าง ๆ เป็นไปตามพระบรมราชโองการ
 ของพระมหากษัตริย์ ตลอดจนการแต่งตั้งทูตไปเจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศใดก็ตามก็ขึ้นอยู่
 กับพระราชวินิจฉัยของพระองค์ เจ้าพระยาพระคลังและพนักงานเจ้าหน้าที่ต่างประเทศเป็น

คำเป็นกรให้เป็นไปคามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ รวมทั้งเป็นผู้ถวายคำปรึกษาหรือคำตอบในปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพูดและการค้า เมื่อพระองค์มีพระราชประสงค์หรือทรงเรียกไปครัดตาม เป็นต้น

หน้าที่ของกรมท่านอกจากติดต่อกับเรื่องสัมพันธ์ไมตรีและการค้ากับต่างประเทศแล้ว ยังมีหน้าที่ชำระคดีความเกี่ยวกับกรณีพิพาทระหว่างเอกชนพ่อค้าค่วย และมีศาลจัดตั้งขึ้นประจำ กรมท่ากลาง กรมท่าขวา และกรมท่าซ้ายขึ้น โดยให้ศาลกรมท่ากลางชำระอรรถคดีระหว่างคนไทยกับคนต่างดาว ศาลกรมท่าซ้ายชำระคดีระหว่างคนจีน และศาลกรมท่าขวาชำระคดีระหว่างคนต่างดาวที่มีไซคนจีน นอกจากนี้กรมท่ายังได้รับมอบหมายให้ปกครองหัว เมืองชายทะเลในแถบอ่าวไทยอีกค่วย^{๓๓}

000236

^{๓๓} สารนิเทศ, กรม, "กระทรวงการต่างประเทศในอดีตและปัจจุบัน"
สารานุกรม, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ระลึก ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖ หน้า ๔๒